

Jókai Mór első, folyóiratban közölt versei

Jókai Mór kilenc éves volt, amikor első két verse megjelent nyomtatásban. A szövegközlés Tóth Lőrinc közbenjárása révén valósult meg, aki egy komáromi látogatás után magával vitte a verseket Pestre és gondoskodott folyóiratbeli elhelyezésükről.¹

Az első nyomtatásban megjelent Jókai-művet 1834. július 16-án közölte Helmezy Mihály *Társalkodója* a *Mulattató egyvelegek* című rovat egyik elemeként. A négysoros verset kísérőszöveg előzte meg, amely röviden összegezte a szerzőre vonatkozó fontosabb adatokat, valamint a szöveg ihletforrását is megjelölte:

Révkomáromban egy szegény tébolyodottra, ki házrul házra járva teng, következő verseket írt egy ugyan ottani 9 esztendősi fiucska (Jókay N.):

Ollyan vagyok én mint az olly madársereg

A' melly eltévedvén az ég alatt cserreg;

Én is eltévedtem elmémbe, bujdosok,

Szánjatok-meg kérlek, lelki jó orvosok!²

A házról házra bolyongás céltalanságát elméleti tévelygésként, belső útkeresésként értelmezte át a fiatal Jókai, amelyen csak a lelki orvosok, vagyis az egyházi személyek segíthettek.³ A témaválasztás folyóiratbeli indoklása összevág Jókai későbbi visszaemlékezésével: „Volt egy utcán járó bolond a városban, ki mindig azt kiabálta, hogy urak a papok! (nem is volt egészen bolond). Erről írtam verset.”⁴

A második vers másfél hónappal később, 1834. augusztus 31-én jelent meg a *Regélő Pesti Divatlap*ban, noha egy időskori visszaemlékezés szerint a keletkezési sorrend szempontjából ez lehetett a korábbi alkotás.⁵ E szöveg esetén Jókai egy populáris formát használt, a rejtvények egy speciális típusát:

Csere-rejtvény

1. 2. 3. 4. 5. Afrikai nemzet neve,

2. 3. Alatt fel nem találod.

4. 3. 4. 5. Ez híres várossá leve

5. 2. 3. 4. 1. Csak elmultról mondhatod

5. 4. 3. 4. Mulattat üres órádban

4. 3. 2. 5. Kártevő állat házádban.

R. Komáromból 9 éves Jókay Mórítz.

¹ JÓKAI Mór, *Negyven év visszhangja*, Budapest, Franklin Támrslat, 1884, 17.

² *Regélő*, 1834. július 16, 228.

³ „Lelki orvos, gyóntató atya, ki a bűnösnek romlott erkölcsi állapotát szoros vizsgálat alá veszi, s azt megjavítani törekszik.” (CZUCZOR Gergely–FOGARASI János, *A magyar nyelv szótára*, IV, Pest, Emich Gusztáv, 1862, 1101–1102.) Lásd még a korszak szóhasználatához például: FAZÉKAS Sámuel, *Vissza Felelet A' Lelki Orvoshoz a' Testi Orvostól*, Nemzeti Társalkodó, 1830. december 11., 393–396.

⁴ JÓKAI, *i. m.*, 17.

⁵ *Uo.*, 16–17.

A fejtörők és rejtvények a 18. század közepétől a magyar kalendáriumok gyakori elemei voltak, olyan prózai szövegek, amelyeket a legtöbbször rövid kérdés-felelet formájában közöltek. A 18. század végétől megjelenő lapokban már nem közölték a feleletet, hanem az olvasókat a megfejtések beküldésére biztatták, majd a következő lapszámban megadták a helyes megoldást. Először 1789-ben a komáromi *Mindenes Gyűjtemény*ben jelentek meg verses rejtvények *találós mese* és *rejtett szó* megjelöléssel, majd a 19. században számos további lapban is megszokottá vált a verses rejtvények közlése, mint például a *Hasznos Mulatságokban*, a *Regélőben* vagy a *Hölgyfutárban*.⁶ A költők, írók gyakran érdeklődést mutattak a rejtvények vagy rejtvényversek iránt:⁷ a *Mindenes Gyűjtemény*ben például a legtöbb ízben Édes Gergely nevét tüntették fel, de Földi János is több alkalommal küldött rejtvényeket a lapnak,⁸ míg a *Regélőben* a fiatal Jókaihoz hasonlóan Kuthy Lajos⁹ és Nagy Ignác¹⁰ is jegyzett csererejtvényt –, az előbbi betűrejtvényt,¹¹ az utóbbi tagrejtvényt¹² és kérdő rejtvényt¹³ is közölt. Az Arany család tagjait szintén érdekelték a fejtörők: fennmaradt Arany János egy képrejtvénye, amelynek megfejtése egy tréfás sírfelirat,¹⁴ és szintén jelentős adat, hogy Arany László 1862-ben kiadott mesegyűjteménye ötvennégy találóst tartalmazott. Ez volt az első, klasszikusnak tekintett magyar népmesegyűjtemény és az egyik legkorábban kiadott találós-gyűjtés. A könyv összeállításához Arany László felhasználta az édesanyja, illetve a nővére által lejegyzett szövegeket is,¹⁵ a találósok többségét, egy szöveg kivételével, pedig mind a fiatal Arany Julianna vetette papírra.¹⁶

A Jókai-szöveg *Regélőben* való elhelyezése nem volt véletlenszerű választás Tóth Lőrinc részéről, hiszen egy olyan lapnál jelentette meg a verset, amely minden számának utolsó elemeként egy rejtvényt (igen gyakran csererejtvényt) közölt. Az illető lapszámban egyébként egy T. L. monogrammal ellátott, *Egykor 's most* című vers is olvasható. A *Regélő*nél a rejtvényekre olyannyira nagy hangsúlyt fektettek, hogy 1833-ban, a lap legelső számában, külön cikket szenteltek a különféle rejtvénytípusok terminológiai tisztázásának és magyarázásának:

⁶ A rejtvények és találósok történeti áttekintését lásd bővebben: VARGHA Katalin, *A Debreczeni Magyar Kalendárium verses rejtvényei*, Studia Litteraria, 2020/3–4, 193–197.

⁷ Már Losontzi István 1769-es latin nyelvű poétikai tankönyvében is szerepelt az aenigmaticum, vagyis a verses rejtvény és annak két fajtája, a griphus és a logogriphus. (BÁN Imre, *Losontzi István poétikája és a kései barokk költészet*, Studia Litteraria, 1964/2, 31.)

⁸ VARGHA, i. m., 197.

⁹ *Regélő*, 1834. november 20., 752.

¹⁰ *Regélő*, 1833. december 26., 624.

¹¹ *Regélő*, 1834. december 11., 800.

¹² *Regélő*, 1833. augusztus 8., 288.

¹³ *Regélő*, 1833. december 15., 600.

¹⁴ Lásd bővebben: SZILÁGYI Márton, *Arany János és a közköltészeti gyökerű fiktív sírfeliratok = Doromb: Közköltészeti tanulmányok 7*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Budapest, Reciti, 2019, 275–285.

¹⁵ DOMOKOS Mariann–GULYÁS Judit, *Az Arany család mesekéziratainak és Arany László eredeti népmesék című művének kritikai kiadásáról*, Ethno-Lore, 2009, 38–39.

¹⁶ *Uo.*, 20.

A' magyar írók rejtett szónak, talánynak, mesének, találós mesének, mesés kérdésnek nevezik a' rejtvény nemeit, és így nálok majd minden csak mese. Ki nem látja pedig által, milly hiányos ezen elnevezés, 's milly szükségünk vagyon a' rejtvény valamelly célirányosabb, 's határozottabb elnevezésére. A' Németek 's Frantziák többnyire a' görög nevezeteket tarták-meg, vagy ön nyelvükön szabtak azoknak czimeket. A' Magyarok azonban sem ezen idegen nevezetekkel élni, se magyarra fordítani nem akarták a' rejtvények neveit. Fogjunk tehát valahára ehhez-is, ha már az idegen szóknál maradni nem akarunk[.]¹⁷

A célkitűzés kijelölése után ismertették a rejtvény nyolc nevezetesebb fajtáját – komoly rejtvény (aenigma), tréfarejtvény (griphus), szőrejtvény (logogriphus), hasonszőrejtvény (homonymie), visszas rejtvény (rákrejtvény, palindrom), tagrejtvény (charade), csererejtvény (anagramma), kérdőrejtvény (mesés kérdés) –, mindegyiket rövid meghatározással és példával ellátva. Az első lapszámtól kezdve a *Regélő* minden alkalommal közölt egy-egy rejtvényt, pontosan megjelölve annak fajtáját is, mintegy gyakorlatban szemléltetve mindazt, amit előzetesen kidolgoztak. Szigeti Csaba a rejtvényversek rövid történeti áttekintésekor kiemelte a *Regélő* 1838. évi tartalomjegyzékét, amely összesen tíz rejtvénytípust sorakoztatott fel, ezzel a rejtvényversek kifinomult osztályozását hozva létre, hiszen a *Hasznos Multságok* 1823-as évfolyamában még csak három alosztály szerepelt (mesés kérdések, mesék és rejtett szavak).¹⁸ Lényeges azonban, hogy a rejtvényversek árnyalt, nyolc alcsoportra tagolt osztályozása a *Regélő* legelső, 1833-ban megjelent számában is jelen volt, és ezen lista igen rövid időn belül tíz eleművé vált. A huszonhatodik szám egy újabb típusú rejtvényt ismertetett és példázott, a *versrejtvényt*, amelyben a szerzőnek meg kellett adnia a verslábak számát, valamint a verssor minden második betűjét, az olvasónak pedig ezekből kellett kikövetkeztetnie a teljes sort: „A' rejtvények ezen ritka nemében a' betűk egyenkint, de folyvást mondassanak-ki, hogy a' rejtett vers jól hangozzék.”¹⁹ A példaként felhozott rejtvény (egy Sebestyén Gábor-sor) a következő: „Sz r l m k v, ó l sz ny i e p v.” Megoldása: „E' szerelem kávé, ó e' lesz ennyi epévé.” Végül az 1834-es évfolyam hatodik száma a *számrejtvény* terminust vezette be, amely voltaképpen egy matematikai feladványt jelentett.²⁰ A tíz elemű osztályozás tehát már 1834 elején készen volt.

A Jókai által használt forma a lap meghatározása szerint a „csererejtvény (anagramma) mellynek feladott szavából, ha betűjeit öszve vissza hányjuk, és felcseréljük, különféle értelmű újabb szavakat készíthetünk p. o. Gyalu, gyula.”²¹ A *Regélő* első számában található anagramma-magyarítás a *csererejtvény* fogalmának általam talált első előfordulása.²² Az, hogy később a terminus Czuczor Gergely és Fogarasi János szótárában is külön szócikket kapott, jól mutatja a forma népszerűségét.²³ Az első csererejtvényt a *Regélő* a tizenhatodik számban közölte – a feladvány hatsoros, rímes formában írt körbe két, azonos betűkből álló szót:

¹⁷ N. N., *Rejtvény*, *Regélő*, 1833. április 4., 11.

¹⁸ SZIGETI Csaba, *Magyar Contrainte-ek és francia megkötések = Doromb: Közköltészeti tanulmányok* 3, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Budapest, Reciti, 2014, 65.

¹⁹ *Regélő*, 1833. június 30., 212.

²⁰ *Regélő*, 1834. január 19., 56.

²¹ N. N., *Rejtvény*, i. m., 12.

²² Természetesen az idegen eredetű *anagramma* terminus korábban is használatban volt, például a *Hasznos Multságok* 1818-ban, 1829-ben, illetve 1832-ben is külön cikket szentelt ennek a rejtvénytípusnak. (Lásd: N. N., *Anagramma*, *Hasznos Multságok*, 1818/18, 137–139.; N. N.; *A' legszebb Anagramma*, *Hasznos Multságok*, 1829/51–52, 1829 405–406.; N. N. *Anagrammák*, *Hasznos Multságok*, 1832. október 3., 214–216.

²³ CZUCZOR Gergely–FOGARASI János, *A magyar nyelv szótára*, I, Pest, Emich Gusztáv, 1862, 963.

Két hosszú szótagból, 's hat betűből állok,
A' kisebb vizekben én sokat járkálok,
Szala 's Berettyóból élő csemegéket,
Szedek, 's Pestre Bécsbe küldök ezereket.
Két közepem után, ha két elsőm teszed,
A' szálkás jó ízű halacsát nevezed.²⁴

Az olvasók által beküldendő megoldás ebben az esetben két szót jelentett (*rákász-kárász*). A második csererejtvény a huszonharmadik számban jelent meg, és formailag közelebb állt a Jókai-rejtvényhez: bizonyos verssorok mellett számok jelentek meg, amelyek különféle betűket kódoltak, és az olvasónak már nem csupán két, azonos mennyiségű betűből álló szót kellett megfejtenie, hanem az egy vagy két soronként körbeírt fogalmakat is. A megfejtett betűkből végezetül össze kellett olvasni a fő megfejtést.²⁵ Egy későbbi csererejtvény, amelyet egy Muki álnevű beküldő készített, szintén több megfejtendő szót variált, amelyeket a verssorokba ékelt bele a szerző:

Madárt hozok, madárt adok
Neked te szög leány!²⁶
Sötét a tolla mint szurok,
De neve? – az talány 1. 2. 3. 4. 5.
Add érte 1. 2. 3. 4. szivesen,
Ott leng az ajkadon,
Kis rózsarés között pihen
Szerelmi vánkuson:
Akkor 4. 5. 1. 2. 3. a kis fehér
Megkapja tőlem – bármit ér –
Ezen talányos repülőt,
Belőle, hogy etessed őt.²⁷

A rejtvény megfejtései a *csóka*, *csók*, *kacsó* szavak,²⁸ amelyeket a szövegkörnyezet segítségével lehet kikövetkeztetni, nyelvtanilag azonban (ragok, toldalékok hiányában) nem illenek bele a mondatba. Ehhez hasonló megoldással élt Szép Ferenc egy későbbi rejtvénye is, azzal a különbséggel, hogy a szerző magukat a számokat helyezte rímhelyzetbe (Például: „1. 2. 3. és 4./ Biró mindig ilyen légy!”²⁹). A lapszámokban több olyan csererejtvény is fellelhető, amely két vagy több verssorral ír körbe egy-egy fogalmat,³⁰ de a szerkesztőség közölt tömörebb rejtvényeket is, amelyekben minden egyes sornak egy számkombináció felelt meg³¹ –, a fiatal Jókai is ezt a formát alkalmazta. Ez a néhány rövid példa azért lehet jelentős, mert jól láttatja, hogy a csererejtvény, noha bizonyos kötöttségekkel rendelkezett, formailag változékony volt, s a *Regélőn* belül is egyfajta alakulástörténeten ment keresztül.

²⁴ Regélő, 1833. május 26., 132.

²⁵ Regélő, 1833. június 20., 188.

²⁶ Barna hajú leány.

²⁷ Regélő, 1833. szeptember 26., 416.

²⁸ Regélő, 1833. szeptember 29., 424.

²⁹ Regélő, 1834. február 16., 120.

³⁰ Például: Regélő, 1833. október 27., 488.; 1833. november 24., 552.; 1835. január 8., 24.

³¹ Regélő, 1834. január 23., 64.; Regélő, 1834. július 24., 480.

A Jókai-féle verses formájú csererejtvény minden sora egy-egy szót ír körül, a sor mellé rendelt számok mindegyike pedig megfeleltethető egy betűnek a körülírt szóból. A már beazonosított betűk ismétlődése révén, illetve a verssorok segítségével kikövetkeztethető mindegyik számhoz rendelt betű. A rejtvény megfejtése, amelyet az olvasók is beküldhettek, egyetlen szót jelentett, amelyet úgy kapunk meg, ha növekvő sorrendben összeolvassuk az egyestől a legnagyobb számig tartozó betűket. Jókai rejtvényének soronkénti megoldásai ekként *a néger, ég, Eger, régen, rege* és *egér* szavak, a fő megoldás pedig, amelyet a következő lapszám is közöl, a *néger* szó. A Jókai-rejtvényt az gyengíti, hogy pusztán öt betű variálódik benne, így ha az olvasó megfejt az első sort, rögtön megtalálja a teljes rejtvényvers megfejtését is. Ennek ellenére egy ilyen típusú szöveg létrehozása egy kilenc éves gyermektől figyelemre méltó teljesítmény volt, nem véletlenül Jókai az egyetlen rejtvényszerző, akinek a szerkesztők feltüntették az életkorát is. Lényeges kiemelni, hogy a lapban nem volt feltétlenül egyszerű rejtvényt közölni, a szerkesztőség ugyanis igényes volt, a közérthetőségre és a formabeli jellemzőkre egyaránt figyelt: „Valamint szives hálára köteleztettünk a beküldött számos versezetekért és rejtvényekért: szinte ugy nagyobb részöknek fel nem vétetéséért bocsánatot kérünk részint, mivel nem felelnek-meg folyóírásunk céljának, részint mivel a rejtvények jól kidolgozva nincsenek, érthetetlenek, vagy csak egyes személyeket érdeklenek, részint végre, mivel a rimek jól egybe nem hagzanak. A két utolsó betűnek sőt némellykor csak az utolsóinak egybehangzása jó rimet nem tehet.”³²

Az, hogy Jókai már kilenc évesen a nevének feltüntetésével szerepelt a sajtóban, a tehetsége mellett jól mutatja a Jókay család literátus érdeklődését is. Fried István már rámutatott az apai kép jelentőségére,³³ illetve arra, hogy Jókay József nem csak olvasó ember volt: a *Tudományos Gyűjtemény* egyik lapszámában színikritikát közölt Kilényi Dávid társulatának komáromi vendéglátékáról,³⁴ illetve Csokonai-másolóként és illusztrátorként is számon volt tartva.³⁵ Az, hogy Jókai Mór gyerekként két folyóiratban is verset közölhetett, egyfelől azt tükrözi, hogy az apja támogatta és fontosnak tartotta fia értelmiségi nevelését, költői próbálkozásainak érvényesítését, másfelől a *Csere-rejtvény* mintául választott versformája egyúttal azt is láttatja, hogy a család olvasta az ilyen típusú lapokat, nagyon valószínű, hogy magát a *Regélőt* is, és foglalkozott a bennük található szövegekkel.³⁶

Jókai évekkel később az iskolai élmények ihlető erejére hivatkozott a vers keletkezése kapcsán: „Az elemi iskolában volt egy kedves tanítóm, Székely János, lecke után sokszor tartott s mesélt nekem régi szép adomákat Mátyás királyról, Mária Theresia udvari bolondjáról, találós meséket, a mik közül egyre emlékezem: »az eleje mindig fur, a vége, lány előtt csipked s szúr: ha kitaláls is furcsa, ha nem találod is, furcsa.« Ez aztán arra buzdított, hogy én is írjak találós mesét, még pedig versben.”³⁷ A rejtvények megnevezésére a *mese* szó a legkorábbi magyar terminus, ebben az értelemben használták már a Döbrentei-kódexben, illetve az első magyar nyelvű rejtvénygyűjtemény, a Lőcsén kiadott *Mesés könyvecske* esetén is.³⁸ A *mese* terminus helyét két másik váltotta fel, a *találós mese* és a *néptalány*. A *találós mese* kifejezés első előfordulása a *Mindenes Gyűjtemény*ben bukkant fel 1789-ben, a 19.

³² Regélő, 1833. augusztus 4., 294.

³³ FRIED István, *Jókai Mór életrajza*, Irodalomtörténet, 2017/1, 16–31.

³⁴ ÁSVAY JÓKAY JÓZSEF, *Jelenségek*, Tudományos Gyűjtemény, 1819., 122–123.

³⁵ VARGHA Balázs, *Jókay József illusztrált másolata Csokonai két színdarabjáról*, ItK, 1955/4, 428–435.

³⁶ Számkombinációt tartalmazó csererejtvényeket a *Hasznos multságok* csak 1834 tavaszán kezdett közölni, ekkor a *Regélő*ben már hagyománya volt a formának.

³⁷ JÓKAI, *i. m.*, 16–17.

³⁸ VARGHA Katalin, *A magyar találósok történetiségéhez*, Etnographia, 2015/3, 435.

század elején pedig sokféle rejtvény megnevezésére szolgált.³⁹ Egyaránt jelenthette a leíró jellegű, több esetben metaforikus, „valódi” találósokat” és a tréfás kérdéseket.⁴⁰ Mivel Jókai egy konkrét példát is kiemel, látható, hogy a visszaemlékezésben találósról van szó, azon belül is egy alcsoportról, amely kultikus uralkodókhoz vagy az azokat szórakoztató, elmés tréfákat kieszelő udvari bolondokhoz kapcsolódik,⁴¹ nem csererejtvényről, amely más jellemzőkkel írható le. Noha elképzelhető, hogy az a típusú csererejtvény, amely pusztán egy anagrammatikus kapcsolaton alapuló szópárt ír körül, esetleg rögzülhetett a szóbeli hagyományban, a fiatal Jókai által használt forma, amelyben minden verssorhoz egy számkombináció rendelődik hozzá, az írásbeliség közegében működőképes – Jókai fő ihletforrása tehát mégis csak a folyóirat-kultúra felől kellett érkezzen.

Jókai később is érdeklődött a rejtvények iránt, öt verses formájú találós mesét illesztett a verseskötetébe.⁴² Regény- vagy novellahősei is megküzdének néha egy-egy fejtörővel, például a *Damokosokban* („Kitalálod-e már, hogy mit tesz ez a találós mese: »ettünk sültet-főttet, föld alatt, fa tetejébe – mi az?»”⁴³), vagy a *Csalavérban* („Egyet egyből elveszek/ Lesz belőle kettő./ Egyet egyhez hozzáteszek,/ Lesz belőle egy.”⁴⁴) Voigt Vilmos *Az új földesúr* egyik jelenetében elhangzó név, az Ankerschmidt, és annak magyarítása, a Vasmacsakakovácsi esetén emelte ki a név könnyen „képesíthetőségét”, rébuszá alakíthatóságát, hiszen Európa-szerte jelen voltak a személyneveket illusztráló rébuszok.⁴⁵

A fentebbi kontextusokon kívül a két versközlés vizsgálata további következtetések levonását is maga után vonhatja. Nem pusztán a Jókai család literátus érdeklődéséről árul el sokat a kilenc éves Jókai publikációja, hanem azt is láttatja, hogy az író olyan társadalmi közegben élt, amely lehetővé tette, hogy nem csak a családi vagy ismerősi közegben, hanem a sajtónyilvánosságban is csodagyerekként tűnjön fel, és akként is kezeljék. A nemesi-értelmiségi háttér meghatározó erejűnek bizonyult elindulásában. Az Ásvay Jókai család jelentős kapcsolatrendszerrel rendelkezett – a fiatal Jókai verseit „Tóth Lőrincz akkor épen a tudós akadémiától pályakoszorúzott költő”⁴⁶ helyezte el személyesen a folyóiratoknál. Összevetésként érdemes arra figyelni, hogy például Petőfi Sándor mennyire más lehetőségekkel rendelkezett. A gyermek Petőfi kapcsán Kiskunfélegyházán az emlékezők felidéztek néhány „versikébe foglalt gyermekszáj-mondását”.⁴⁷ Első fennmaradt verse, amelyet tizenöt éves korában írt, Koren István aszódi tanárának kézíratos másolatában őrződött meg, első ízben csak 1885-ben közölte a *Magyar Szalon*.⁴⁸ 1838-1839-ben első költői próbálkozásai idején Szeberényi Lajosnak fejezte

³⁹ Uo., 436.

⁴⁰ VARGHA Katalin, *Találósok az Arany család kézíratos gyűjteményében és más 19. századi forrásokban*, Ethno-Lore, 2018, 377.

⁴¹ Lásd például: Szigeti Csaba Mária Terézia udvari bolondjával kapcsolatos példait a *Csittvári krónika* kapcsán (SZIGETI Csaba, *Egy lehetséges kis magyar irodalomtörténet: A Csittvári krónika filológiája = Doromb: Közköltészeti tanulmányok 5.*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Budapest, Reciti, 2017, 225–226.), Magyar Zoltán gyűjtését Mátyás király okos bolondjáról (MAGYAR Zoltán, *Mátyás király narratív hagyományköre: Típus és motívumindex*, Budapest, Balassi, 2017, 136–141.)

⁴² JÓKAI Mór, *Találós mesék* = Uő, *Költemények*, Budapest, Révai, 1904, II, 161.

⁴³ JÓKAI Mór, *A Damokosok*, kiad. VÉGH Ferenc, Budapest, Akadémiai, 1966, 5.

⁴⁴ JÓKAI Mór, *Csalavér* = Uő, *Mesék és regék*, Budapest, Révai Testvérek, 1898, 192.

⁴⁵ VOIGT Vilmos, *A rébusz*, 2000, 2013/1, 62–74. [<http://ketezer.hu/2013/07/a-rebusz/> utolsó hozzáférés: 2021. március 2.]

⁴⁶ JÓKAI, *Negyven év...*, i. m., 17.

⁴⁷ KERÉNYI Ferenc, *Petőfi Sándor életem és költészete*, Budapest, Osiris, 2008, 43.

⁴⁸ PETŐFI Sándor *összes költeményei* (1838–1843), kiad. KISS József–MARTINKÓ András, Budapest, Akadémiai, 1973, 174.

ki vágyát aziránt, hogy mennyire szeretné verseit nyomtatásban látni. Tarczy Lajos segítségével az általa szerkesztett, 1842-re vonatkozó naptárban két verset közölhetett, de név nélkül, ezek után három verset küldött Garay Jánosnak a *Regélő Pesti Divatlap*hoz, de nem kapott választ. A kudarc után négy verset küldött az *Athenaeum*hoz, amelyek közül Bajza József 1842. május 22-én végül megjelentette *A borozót* Petrovics Sándor neve alatt.⁴⁹ Ekkor Petőfi már tizenkilenc éves volt. Arany János körülményei szintén nem tették lehetővé a gyermekkori szövegközlést. Az Arany család, noha a 17. században köznemesi címet kapott, a 18. századi nemességvitató perek alkalmával nem sikerült visszaszerezze a kiváltságos jogait a magyarországi és az erdélyi kormányszervek feszültsége miatt. A per Arany születésekor még mindig tartott, és sajátos feszültséget eredményezett az identitását illetően, hiszen egyfelől a családot a nemesi tudat megléte jellemezte, másfelől életformájuk inkább paraszti volt. Arany János apja nem a gazdálkodásban látta fia jövőjét, a taníttatásával egy életformaváltás lehetőségét szerette volna megteremteni a számára, amely már nem látszott megvalósíthatónak, miután Arany megszakította a tanulmányait, és egy ideig megrekedt a társadalmi ranglétrán. A megrekedés állapotából végül a *Toldi* hozta írói siker, illetve az intézményrendszer megváltozása révén tudott kimozdulni.⁵⁰ Az Arany családnak számos nehézséggel kellett megküzdenie – anyagi helyzetük nem tette lehetővé például azt sem, hogy könnyen megvásárolhassák a harmadik osztályos Arany János számára a német grammatika tankönyvet.⁵¹ A visszaemlékezések alapján Arany gyermekkorában „tanulékony, s jó emlékező tehetségű fiú volt”,⁵² tizenéves korában gyakran írogatott alkalmi verseket. Iskolatársai szerint „ilyenforma versei halomra gyűltek”,⁵³ például Tisza Lajos kislányának temetésére írt egy gyászverset, amelyet a szalontai énekkar elő is adott. Az alkalmi költészet a kezdetektől a pálya végéig fontos szerepet töltött be Arany életművében, a versek születésében közrejátszott, hogy Arany számára adva voltak az olyan társaságok, amelyek méltányolták költői rögtönzőképességét.⁵⁴ Úgy Petőfi, mint Arany esetén a gyermek- és kamaszkori szövegek csak egy adott közösségen belül voltak ismertek, nem jutottak el a sajtónyilvánosságig.

Noha maga Jókai *A zsidó fiú* című drámájához kötötte írói pályájának kezdetét, és az akadémiai pályázaton való szereplés után ötven évvel ünnepelte meg jubileumát, érdemes számot vetni azzal a két nyomtatásban megjelent verssel is, amelyek mellett első alkalommal tüntették fel szerzőként a nevét. Az irodalomtörténet-írás nem szentelt figyelmet a két gyermekkori versnek, pedig a vizsgálatuk nem tét nélküli: a szövegközlések láthatóvá teszik, hogy Jókainak milyen lehetőségei voltak abban a közegben, amelyben gyermekéveit töltötte, és egyúttal részleteket árulnak el a család irodalmi érdeklődéséről.

⁴⁹ KERÉNYI, i. m., 77.

⁵⁰ SZILÁGYI Márton, *Arany társadalmi státuszának változásai* = Uő, „Mi vagyok én?": Arany János költészete, Budapest, Kalligram, 2017, 15–30.

⁵¹ VOINOVICH Géza, *Arany János életrajza*, Budapest, Universitas–MTA Könyvtár és Információs Központ, 2019, 20.

⁵² GYÖNGYÖSY László, *Arany János élete és munkái*, Budapest, Franklin Társulat, 1901, 21.

⁵³ Uo., 29.

⁵⁴ SZILÁGYI Márton, *Egy költői pálya genezise: Arany az alkalmi költészet áramában* = Uő, „Mi vagyok én?": Arany János költészete, Budapest, Kalligram, 2017, 32.